

ԹՈՒՐՔԻԱ. ԱԶՆԻՎ ՄԻՋՆՈՐՐՈՒԹՅՈՒՆ ԹԵ՞ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Մարտ ամսվա վերջում Թուրքիայում անցկացված ՏԻՄ ընտրությունները կրկին հաղթանակ բերեցին իշխող ԱԶԿ կուսակցությանը: Գնահատելով անցած ընտրությունները կուսակցության նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը նշեց, որ Թուրքիան յուրահատուկ ուղերձ հղեց առ այն, որ ԱԶԿ-ին առաջվա պես վստահում են, սակայն այն պետք է որոշ չափով վերանայի իր քաղաքականությունը: Նկատի ունենալով ընտրազանգվածի ծայնների որոշակի անկումը (շուրջ 8%-ով) և օգտվելով մոդայիկ դարձած «ֆուտբոլային դիվանագիտության» տերմինաբանությամբ կարելի է ասել, որ Էրդողանի կուսակցությունը թեև խաղի մեջ մնաց, բայց ստացավ «դեղին քարտ»:

Թեև ընտրարշավի ընթացքում հիմնականում արժարժվում էին ներքին խնդիրները, այնուամենայնիվ, անկասկած, ԱԶԿ-ի վարած արտաքին քաղաքականությունը իր ուրույն ազդեցությունը թողեց ընտրության արդյունքների վրա: Կառավարությունը վերադարձավ իր նախանշած օրակարգին՝ այդ թվում նաև միջազգային հարաբերությունների ոլորտում, որն ընտրություններին հաջորդած շաբաթվա ընթացքում հարուստ էր կարևոր իրադարձություններով:

Դեռևս 10 տարի առաջ Թուրքիայի ներկայիս նախագահը՝ Աբդուլլահ Գյուլը, որն այն ժամանակ իսլամական «Բարօրություն» («Refah») կուսակցության անդամ էր, խոստովանել էր մի ամերիկացի լրագրողի, որ իր երազանքն է ստեղծել երկրների մի ընկերակցություն, որում Թուրքիան կկարողանա միավորել Եվրոպան մոսուլմանական աշխարհի հետ: Նրա կարծիքով, Թուրքիան չի օգտագործում իր ողջ ներուժը, երբ դաշնակցում է միայն ԱՄՆ-ի կամ ԵՄ հետ: Հետագայում այդ գաղափարը տեսականորեն զարգացվեց Թուրքիայի վարչապետի խորհրդական Ահմեդ Դավուդող-

լույի «ռազմավարական խորքերի» դոկտրինում: Դրա հիմնական դրույթներից մեկը կայանում է նրանում, որ Թուրքիայի ներուժը կարիք ունի այլընտրանքային դաշինքների՝ Ռուսաստանի, Իրանի և մուսուլմանական աշխարհի հետ, ինչը կավելացնի Թուրքիայի ազդեցությունը ընդարձակ և բազմազգ տարածաշրջանում:

Թուրքիայի այդ նոր քաղաքական կուրսը, որը որոշ փորձագետներ անվանում են «նեոսմանիզմ», առաջին անգամ բարձրաձայնեց Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանը 2004թ. Իսլամական Կոնգրես կազմակերպության ֆորումի ընթացքում: Նա նշեց, որ աշխարհաքաղաքական առաջնությունների տեղաշարժը դեպի Մեծ Մերձավոր Արևելք թույլ է տալիս Թուրքիային՝ շնորհիվ իր բացառիկ աշխարհագրական դիրքի և պատմական փորձի, «կամուրջի» դեր խաղալ Արևմուտքի և Արևելքի միջև, դառնալ յուրատեսակ քաղաքական, տնտեսական և մշակութային «թափարգել» («*duygu*»), կայունության գործոն՝ տարածաշրջանում: Էրդողանի կարծիքով, Թուրքիան այն երկիրն է, որը «հաշտեցման և ազնիվ միջնորդության» մշակույթ կարող է բերել տարածաշրջանի երկրներին, որոնցից մեկն էլ ինքն է հանդիսանում:

Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարար Ալի Բաբաջանը բազմիցս հայտարարել է, որ Թուրքիան «տարածում է խաղաղություն, կայունություն և բարօրություն» մի մեծ տարածաշրջանում, որն ընդգրկում է Մերձավոր Արևելքը, Կովկասը, Կենտրոնական Ասիան, Բալկանները և Հյուսիսային Աֆրիկան: Որպես իր նոր աշխարհաքաղաքական դերի տնտեսական հիմք պաշտոնական Անկարան մեծ նշանակություն է տալիս իր՝ էներգետիկ ռեսուրսների տարանցման կարևոր հանգույց լինելու հանգամանքին: Հակամարտությունների և դիմակայությունների միջնորդական առաքելությունը ստանձնելու գործում էլ վկայակոչում է իր՝ օսմանյան շրջանի փորձը: Թե ինչ փորձ էր դա, շատ լավ գիտեն օսմանյան լծի տակ ապրած ժողովուրդները, հատկապես հայերս:

Սպիտակ տունն իր հերթին, դեռևս անցած վարչակարգի օրոք, սկսել էր ղեկավարվել «*militant islam is a problem, soft islam is a solution*» սկզբունքով: Թուրքիայի հենց այդ առանձնահատուկ դե-

րը, նշանակությունն ու առաքելությունն էր շեշտվում ԱՄՆ-ի նորընտիր նախագահ Բարաք Օբամայի բոլոր ելույթներում, թե՛ ՆԱՏՕ-ի 60-ամյակին նվիրված ժողովում, թե՛ ՆԱՏՕ-ԵՄ գագաթաժողովում, թե՛ «Քաղաքակրթությունների դաշինք» համաժողովի շրջանակներում Թուրքիա կատարած նրա ողջ այցի ընթացքում:

2003թ. -ից, երբ Թուրքիայի խորհրդարանը մերժեց Իրաք ներխուժելու համար ԱՄՆ-ի զորքերին իր ռազմաբազաները տրամադրելու վերաբերյալ նախագիծը, երկու երկրների հարաբերություններում զգալի սառնություն էր նկատվում: Օբամայի այցը նախապատրաստելու համար Թուրքիա ժամանած ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Հիլարի Քլինթոնը հայտարարեց, որ նոր վարչակազմը նոր քաղաքական գիծ է որդեգրել և որ «ԱՄՆ-ը ձգտում է տեսնել Թուրքիան որպես ատլանտյան ուժեղ դաշնակից, որը նաև մերձավորարևելյան երկիր է, այլ ոչ՝ թե որպես մերձավորարևելյան երկիր, որը նաև ՆԱՏՕ-ի անդամ է »:

Օբամայի այցը Թուրքիա կարելի է գնահատել որպես չափազանց հաջողված (հրուշակեղենի վաճառողները նույնիսկ հատուկ փախլավա էին պատրաստել նրա դաջված պատկերով, իսկ թուրքական ամսագրերից մեկը նրա լուսանկարը տպագրել էր իր շապիկին՝ հանրապետության հիմնադիր Քեմալ Աթաթուրքի ֆոնին): Սակայն նույնիսկ քաղաքականությանը ոչ մոտ կանգնած մարդու համար էլ պարզ է, որ շեշտելով Թուրքիայի գլոբալ դերակատարման նշանակությունը, ԱՄՆ-ը իրականում լուծում է սեփական խնդիրները, ուժեղացնում առաջին հերթին սեփական ազդեցությունը: Թուրքիան անհրաժեշտ է ԱՄՆ-ին, քանի որ ծրագրվում է դուրս բերել ամերիկյան զորամիավորումները Իրաքից և նոր զորամիավորումներ ուղարկել Աֆղանստան: Պաշտոնական Անկարան էլ իր հերթին, առանց հապավելու, ձեռնամուխ է եղել իրեն վերագրվող «դերի կատարմանը»:2009թ. ապրիլի 1-ին, անմիջապես ընտրություններից հետո Աբդուլլահ Գյուլը Անկարայում ընդունեց Աֆղանստանի նախագահ Համիդ Բարզային և Պակիստանի նախագահ Ալի Զարդարիին: Որոշ տեղեկությունների համաձայն, մարտի 11-ին Աբդուլլահ Գյուլը Օբամայից հատուկ նամակ է տա-

րել Իրան, որտեղ առաջարկվում է օգտագործել Թուրքիայի միջնորդությունը ԱՄՆ-ի և Իրանի միջև երկխոսություն սկսելու համար: Նմանատիպ միջնորդություն էր առաջարկում նաև վարչապետ Էրդողանը դեռևս 2008թ. նոյեմբերին: Պաշտոնապես, որպես այդ այցի պատճառ, կազմակերպվել էր Տնտեսական համագործակցության կազմակերպության ժողով: (Կազմակերպությունը հիմնադրվել էր 1985թ. Թուրքիայի, Իրանի և Պակիստանի կողմից: 1992 այդ կազմակերպությանը անդամակցեցին Աֆղանստանը և մի շարք նախկին խորհրդային պետություններ, այդ թվում և Ադրբեջանը: Կազմակերպությունը, սակայն, անցած ժամանակաշրջանում, իրեն որևէ կերպ քաղաքականորեն չի դրսևորել: Հավանաբար, ժողովը փորձ էր վերակենդանացնել այն, նպաստել Թուրքիայի և Իրանի առավել մերձեցմանը նաև դրա շրջանակներում):

Նշենք, որ վերջին ժամանակներս, չնայած զգալի ներքին և արտաքին տարբերությունների, Անկարայի և Թեհրանի հարաբերություններում որոշ մերձեցում է նկատվում:

2006թ. Իրանը Թուրքիային հանձնեց ՔԲԿ-ի (Քրդական բանվորական կուսակցություն) որոշ զինյալների, ինչպես նաև դուրս բերեց իր տարածքից նրանց ռազմակայանները: Իրանը գնահատեց նաև Իրաքյան պատերազմի նախօրեին Թուրքիայի կոչը՝ հարցի լուծմանը մասնակից դարձնել ՄԱԿ-ին և հատկապես Իրանին և Սիրիային (այն երկրները, որոնք ինչպես և Թուրքիան, ունեին քրդական խնդիր): Թուրքիան անհանգստություն է հայտնում Իրանի միջուկային ծրագրի, ինչպես նաև թուրքական կապիտալի ներթափանցման դեմ խոչընդոտների (40 թուրքական ընկերություն) հարուցման կապակցությամբ: Բայց մերձեցման ջանքերը դրական միտում ունեն: Չնայած դրան, Իրանի նախագահ Ահմադինեջադը մարտի 12-ին փոխանցեց Գյուլին, որ Թեհրանը Թուրքիայի միջնորդության կարիքը չունի: Գյուլը հանդիպեց նաև Իրանի հոգևոր առաջնորդ Ալի Խամենեյիին, ինչպես նաև փորձագետների խորհրդի անդամների հետ: Խամենեյին հասկացրեց, որ Իրանը սպասում է ոչ թե միջնորդների, այլ որոշակի քայլերի ԱՄՆ-ի կողմից, որոնք ցույց կտան, թե որքանով են արժանահավատ ԱՄՆ-ի

վարչակարգի հավաստիացումները՝ իսլամական աշխարհի համ-
դեպ նոր քաղաքականություն վարելու վերաբերյալ:

Վարչապետ Էրդողանի «դեմարշը» Ղազուսի գազաթափող-
վում նրան կարծես թե ողջ իսլամական աշխարհի առաջնորդ
դարձրեց (հաջորդ օրը Գազայի շրջանի փողոցները հեղեղված էին
թուրքական դրոշներով, իսկ Ստամբուլում նրան դիմավորում էին,
որպես հերոսի): Իհարկե այդ «հերոսությունը» շատ պրագմատիկ
նպատակներ էր հետապնդում՝ առջևում ՏԻՄ ընտրություններն
էին, պետք էր բարձրացնել կուսակցության վարկանիշը (հենց Ղա-
զուսից հետո հարցազրույցներից մեկում Էրդողանը իր կուսակցու-
թյան համար կանխատեսում էր գրեթե 50% -ոց աճ): Ղա ուներ նաև
անձնավորված երանգ, բանն այն է, որ վարչապետ Օլմերտը չէր
զգուշացրել Էրդողանին, որը միջնորդական առաքելություն էր ի-
րականացնում պաղեստինա-իսրայելական բանակցություններում՝
Գազան ռմբակոծելու վերաբերյալ:

Թուրքիայի մուսուլմանական աշխարհում «հերոս» դառնալը
տեղավորվում էր նաև ԱՄՆ-ի հեռահար նպատկների շրջանակում՝
նշված երկիրը վճռորոշ խաղացող դարձնել տարածաշրջանում:
Ինչևէ, երկու դաշնակից երկրների՝ Թուրքիայի և Իսրայելի միջև
լարված հարաբերությունները «դավոսյան լեզվակռվից» հետո
հարթվեցին և «ավելի փափուկ» Գյուլը վերջերս հայտարարեց, որ
Իսրայելի հետ հարաբերությունները չափազանց գնահատելի են
Թուրքիայի համար, նրանք պետք է ուժեղ մնան, սակայն Իսրայելի
նոր վարչակարգը պետք է փոխի խոսելաձևը: Ինչպես նշեց վեր-
ջերս իր այցի ընթացքում ԱՄՆ-ի նախագահ Օբաման, Թուրքիան
կշարունակի իր միջնորդի առաքելությունը պաղեստինա-իսրայե-
լական բանակցություններում:

Ընդհանրապես միջազգային գազաթափողներում կոշտ և
սկանդալային հայտարարություններով հանդես գալը կարծես թե
սովորական է դարձել Թուրքիայի դիվանագիտական «լեքսիկո-
նում»: ՆԱՏՕ-ի հոբեյանական գազաթափողվում այդպիսի
«սկանդալային դեմարշ» էր նաև Ղանիայի վարչապետ Անդերս
Ֆոի Ռասմուսենի թեկնածության հետ կապված Թուրքիայի առար-

կությունը (Թուրքիան մեղադրում էր Ղանիայի վարչապետին քրդական Roj TV-ի գործունեությանը օժանդակելու, ինչպես նաև Ղանիայում Մոհամմեդ մարգարեի ծաղրանկարների տպագրմանը չխոչընդոտելու մեջ): Որոշ բանակցություններից, իսկ ավելի ճիշտ սակարկություններից հետո Թուրքիան համաձայնվեց այդ թեկնածությանը: Փոխարենը Թուրքիան իրավունք ստացավ ՆԱՏՕ-ի բարձրաստիճան հրամանատարության կազմում ընդգրկել մի քանի թուրք զեներալների, երաշխիք ստացավ, որ Աֆղանստանում զինաթափման գծով ՆԱՏՕ-ի քարտուղարի ներկայացուցիչը թուրք կլինի, ինչպես նաև կհետաձգվի Կիպրոսի հույների համար թուրքական նավահանգիստների բացման ժամկետը:

Թուրքական դիվանագիտությունը ջանում է մաքսիմալ օգուտ քաղել իր երկրի համար ցանկացած զարգացումների ընթացքում: Մանավանդ եթե վերջիններս կատարվում են իր անմիջական սահմանների մոտ: Օրինակ՝ Թուրքիան անմիջապես արձագանքեց ռուս-վրացական պատերազմին, առաջարկելով ստեղծել Կովկասյան անվտանգության և համագործակցության պլատֆորմ՝ տարածաշրջանի երկրների մասնակցությամբ: Այդ նախաձեռնության ապագան առայժմ մշուշոտ է, սակայն այդ ձևաչափում Թուրքիան հնարավորություն ստացավ ակտիվ դերակատարում ունենալ Կովկասում, Մոսկվայի հետ մշտական կոնտակտի մեջ գտնվել, թույլ չտալ, որ Ռուսաստանը միակողմանի որոշումներ ընդունի այդ տարածաշրջանում:

Թուրքիան փորձեց սակարկությունների դիմել նաև ԵՄ-ի հետ հարաբերություններում՝ հենվելով ԱՄՆ-ի բացարձակ օժանդակության վրա:

Հայտնի է, որ ԵՄ - Թուրքիա բանակցությունները՝ վերջինիս լիիրավ անդամակցության կապակցությամբ վերջերս գրեթե կանգ էին առել: Անկարան իր իսկ խոսքերով «փոքր և դանդաղ» քայլերով բարեփոխվելու մարտավարություն էր իրականացնում (բարեփոխման փաթեթի շուրջ 35 հոդվածներից առայժմ միայն 10 -են բացվել): Լուրջ խնդիրներ կան ազգային փոքրամասնությունների, զինվորականության՝ քաղաքականությանը չմիջամտելու, մարդու

իրավունքների հետ (ՔՕ –ի 301 հոդված) կապված: Կարևոր է նաև Կիպրոսի հարցը (հիմնական խնդիրը թուրքական բանակի ներկայությունն է չճանաչված ՀԿԹՀ-ում): Չնայած այն բանին, որ Թուրքիայի նախագահ՝ Աբդուլլահ Գյուլը բազմիցս հայտարարել է, որ «եթե հույները «այո» ասեին Անանի ծրագրի հանրաքվեի ժամանակ մենք պատրաստ կլինեինք դուրս բերել մեր զորքերը Կիպրոսից», իրականում նման ցանկություն կարծես թե չկա: Ինչպես նշում են որոշ թուրք փորձագետներ, Կիպրոսը կարող է այն «ոսկորը» դառնալ, որը Թուրքիան չի կարողանա կուլ տալ ԵՄ-ի հետ իր բանակցություններում:

Թուրքիան քաղաքական սակարկության մարտավարություն փորձեց իրականացնել, երբ տարվա սկզբում ռուս-ուկրաինական «գազային հակամարտության» պատճառով Եվրոպական երկրները «էներգետիկ սովի» եզրին էին գտնվում: Այդ ժամանակ NABUCCO նախագիծը (որում Թուրքիան տարանցիկ երկիր է նախատեսվում) սկսեց դիտարկվել որպես ռուսական գազային մենաշնորհին այլընտրանք չունեցող միակ պրոեկտը: Անկարան փորձեց կապել իր մասնակցությունը նախագծում Թուրքիայի՝ ԵՄ անդամկցելու հետ: Թուրքիայի «սակարկման մարտավարությունը» չունեցավ ցանկալի ազդեցությունը: Պրահայում կայացած ԵՄ-ԱՄՆ գազաթափողովի ընթացքում ԱՄՆ-ի նախագահ Բարաք Օբաման նշեց, որ «Թուրքիայի անդամակցությունը ԵՄ-ը կարևոր ազդակ կհանդիսանա իսլամական աշխարհի համար, կխարսխի Թուրքիայի ներկայությունը Եվրոպայում՝ հարթելով Արևելք - Արևմուտք դիմակայությունը»: Սակայն Ֆրանսիայի նախագահ Նիկոլա Սարկոզիի հակադրությունը. «ԵՄ հարցերը լուծում են այն պետությունները, որոնք մտնում են նրա կազմի մեջ: Ես միշտ դեմ եմ եղել այդ մուտքին և չեմ փոխում իմ կարծիքը», - սառնեցրեց թե՛ Թուրքիայի, թե՛ ԱՄՆ-ի ակննկալած արձագանքը: Իսկ Գերմանիայի կանցլեր Անգելա Մերկելը արձանագրեց, որ հարցը առաջմբաց է մնում: Ներկայումս Թուրքիան որոշ հույսեր է կապում տարվա 2-րդ կեսին ԵՄ-ում նախագահություն ստանձնող Շվեդիայի հետ, որը Թուրքիայի ԵՄ-ը անդամակցելու կողմնակից է:

Վերջում նշենք, որ Թուրքիայի նախագահ Աբդուլլահ Գյուլը ապրիլի 6-ին CNN –ին տված հարցազրույցում ասած, որ իրենք հույսը չեն կորցնում, որ ԵՄ-ը հրաշալի տեղեկացված է Թուրքիայի ազդեցության և ռազմաքաղաքական նշանակության մասին, որ Թուրքիան աշխարհի 17-րդ տնտեսությունն է, և որ իրենք, անդամակցելով ԵՄ-ը, ցանկանում են «մեծացնել կարկանդակի չափերը և օգտվել իրենց հասանելիք կտորից» (to make cake bigger, and to have its own piece of this cake):

Տարածաշրջանի կարևոր իրադարձությունների թվին են պատկանում հայ-թուրքական հարաբերություններում վերջին զարգացումները:

«Ֆուտբոլային դիվանագիտության» մեկնարկից հետո Հայաստանի և Թուրքիայի ղեկավարների միջև բազմաթիվ հանդիպումներ են տեղի ունեցել՝ Նյու-Յորքում, Ստամբուլում, Հելսինկիում, Դավոսում, Մյունխենում և այլն: Ամեն անգամ այդ հանդիպումներից հետո հայտարարվում է, որ կողմերը չափազանց մոտ են հարցի վերջնական լուծմանը: Երևան կատարած իր այցից հետո անմիջապես մեկնելով Բաքու, Գյուլն այնտեղ հայտարարեց, որ Թուրքիան մշտապես սատարել է Ադրբեյջանին և շարունակելու է այդ գիծը: Համաձայն իր վրա վերցրած «հաշտարարի և խաղաղարարի» դերի Թուրքիան շարունակում է ձևացնել, որ նա շահագրգռված է հայ-թուրքական բանակցություններում հասնել արագ լուծումների: Նմանատիպ հերթական փորձ էր նաև օգտագործել ԱՄՆ-ի նախագահ Բարակ Օբամայի այցը Թուրքիա՝ երկխոսության շղարշի ներքո լուծել սեփական խնդիրը՝ խոչընդոտել Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացին, «ձեռքի հետ էլ» կապել երկխոսությունը Ղարաբաղյան հակամարտության հետ: Անմիջապես Գյուլի երևանյան այցից հետո թուրքական NTV հեռուստաընկերությանը տված հարցազրույցում Թուրքիայի արտգործնախարար Ալի Բաբաջանն ասել էր, որ եթե թուրքերը հաջողեն արագ լուծել հայերի հետ խնդիրները, ապա կարիք չի լինի երրորդ երկրների պառլամենտների միջամտությանը և այս հարցի (ցեղասպանության) քննարկմանը: «Մենք կարող ենք նրանց ասել.

դուք ձեր գործին նայեք, մենք մեր հարցերը կարգավորում ենք», - մոտավորապես այսպիսի միտք էր հայտնել նա:

Ապրիլի 24-ի մոտենալուն ընդառաջ Ալի Բաբաջանը հորդորում էր «երրորդ կողմին» (տվյալ դեպքում ԱՄՆ-ի նախագահին, որը բազմիցս հայտարարել էր, որ իր երկիրը շահագրգռված է հայ-թուրքական հարաբերությունների բարելավմամբ, մյուս կողմից էլ խոստացել էր ապրիլյան ուղերձում 1915թ. իրադարձությունները որակել որպես ցեղասպանություն) չխառնվել, քանի որ ցանկացած անգգոյշ քայլ իբր կարող է վնասել գործընթացին:

Արձանագրենք, որ թուրք մամուլում, Օբամայի այցից առաջ չէին բացառում նրա ուղերձում «ցեղասպանություն» բառի օգտագործելը: Թուրք պատմաբան Թաներ Աքչամը մարտի 19-ին ելույթ ունենալով Քլարք համալսարանում նշել էր, որ ամեն տարի ամերիկացիները ականտես են լինում մի քաղաքական դրամայի կամ տխուր կատակերգության, երբ բոլորը գիտեն, թե ինչ է մտածում նախագահը և Կոնգրեսը: Սակայն թուրքերի ճնշման տակ նրանք ստիպված են ստել տարվա մեջ գեթ մեկ օր, թաքցնելով այն, ինչին հավատում են տարվա մնացած 364 օրերին:

Թուրքիայում նախագահ Գյուլի հետ տված համատեղ ասուլիսում Օբաման կարողացավ «դիվանագիտական հնարք» գործածելով արձանագրել, որ թեև ինքը չի հրաժարվել իր կարծիքից ցեղասպանության վերաբերյալ, այնուամենայնիվ խուսափեց այդ եզրը օգտագործելուց: Միաժամանակ Օբաման կոչ արեց երկու կողմերին առողջ և սթափ մոտեցում ցուցաբերել պատմության խրթին հարցերի վերաբերյալ:

Մեկնաբանելով Արդուլլահ Գյուլի պատասխան ելույթը, նշենք, որ հայ-թուրքական հարաբերություններում նա արձանագրեց մի քանի կետ.

1 - որ 1915 թ.-ի իրադարձություններից տուժել են երկու կողմերն էլ, որի համար նա ցավ է ապրում:

2 - որ այդ ողբերգությունը տեղի ունեցավ դրսի ուժերի միջամտությամբ, որոնց դրդմանը արձագանքեցին «մեր որոշ քաղաքացիներ»:

3 - որ հայկական սփյուռքը օգտագործում է 1915թ. իրադարձությունները ինքնահաստատվելու համար:

4 - որ պատմությունը չի կարող դառնալ քաղաքական գործիչների և խորհրդարանների դիտարկման առարկա:

5 - որ այդ հարցով պետք է զբաղվեն պատմաբանները և որ Թուրքիան պատրաստ է ընդունել ցանկացած պատմական հանձնաժողովի անկողմնակալ եզրահանգումը:

Պետք է նշել, որ այն բանից հետո, երբ արտասահմանյան մամուլում լուրեր տարածվեցին հայ-թուրքական սահմանի հնարավոր բացման վերաբերյալ (սահմանը փակ է 1993թ.-ից) և նույնիսկ կոնկրետ ժամկետներ նշվեցին, Ադրբեջանը ակտիվ ջանքեր գործադրեց՝ հայ-թուրքական հարաբերությունների հնարավոր կարգավորումը Ղարաբաղյան հարցի լուծման հետ կապելու ուղղությամբ: Ադրբեջանը նույնիսկ դիմեց բացահայտ շանտաժի՝ սպառնալով դադարեցնել գազի մատակարարումը Թուրքիա: Վրաստանում գտնվող Ադրբեջանի արտգործնախարար Էլմար Մամեդյարովը հայտարարեց, որ իրենք պատրաստ են Վրաստանի հետ պայմանագիր կնքել՝ ուղղորդելով ադրբեջանական գազը դեպի Ուկրաինա: «Հայկական օկուպացիայի պայմաններում սահմանի բացումը հակասում է Ադրբեջանի շահերին», - ասել էր նա: «Ձայնակցելով» Մամեդյարովին Թուրքական ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնի (TURKSAM) տնօրեն Սինան Օզանը ընդգծել էր, որ թուրք-հայկական սահմանի բացումը որևէ մեկի համար անակնկալ չպետք է լինի, սակայն Անկարան հենց այնպես սահման չպետք է բացի, փոխարենը նա պետք է պահանջի համապատասխան զիջումներ:

Միաժամանակ Լոնդոնում գտնվող վարչապետ Էդդուանը հայտարարել էր, որ Թուրքիան չի դադարեցնի Հայաստանի շրջափակումը, քանի դեռ հայերը չարունակում են պնդել 1915թ.-ի ցեղասպանության փաստը և զրաված պահել Ադրբեջանի տարածքը: «Մենք չենք կարող մենակ թողնել մեր ադրբեջանցի եղբայրներին», - ասել էր նա: Ադրբեջանի նախագահ Իլիհամ Ալիևի Ստամ-

բուլի գազաթափողովին չմասնակցելը նույնպես այդ շանտաժի մարտավարության մի մասն էր:

Այսպիսով, գլոբալ աշխարհաքաղաքական տեղաշարժերի պայմաններում Թուրքիան փորձում է իր տեղը գտնել տարածաշրջանում՝ ձգտելով գերիշխող դերակատարում ունենալ և մաքսիմալ չափով օգտագործել նշված հանգամանքները իր ազգային շահի համար: Այս առումով Կովկասը դառնում է տարածաշրջանի, ինչպես նաև գլոբալ խաղացողների հետաքրքրության կենտրոն: Թուրքիան ընտրել է «ակտիվության մարտավարություն»՝ փորձելով վերահսկողության տակ առնել տարածաշրջանի գործընթացները, ինչպես նաև անվտանգ դարձնել իր սահմանները նորմալ հարաբերություններ հաստատելով հարևանների հետ: Այս առումով նրա արտաքին քաղաքականության ուշադրության կենտրոնում է նաև Հայաստանը: Սակայն Թուրքիայի քաղաքականությունը Հայաստանի հանդեպ թեև ենթարկվել է որոշ արտաքուստ «կոսմետիկ փոփոխությունների» մնում է նույնը: Թուրքիան շարունակում է օրակարգում պահել հայ-թուրքական կարգավորման հարցում իր առաջ քաշած նախապայմանները.

1 – պաշտոնապես ամրագրել 1921թ.-ին Կարսի պայմանագրով նշված սահմանները (այս հարցում նրանք համագործակցելու են Ռուսաստանի հետ):

2 – չեզոքացնել Հայոց Ցեղասպանության ճանաչման գործընթացը (փորձելով հակադրել Հայաստանը և Սփյուռքը, ինչպես նաև փոխադրելով հարցի քննարկումը քաղաքական ոլորտից այլ՝ պատմական հարթություն):

3 – պայմանավորել հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորումը հայ - ադրբեջանական բանակցությունների խթանմամբ (օգտագործելով ռուս-ամերիկյան մրցակցությունը՝ աշխատելով մշտապես ներգրավված լինել բանակցությունների մեջ ուղղակի կամ անուղղակի ձևաչափով):

Լրացում

Երբ պատրաստ էր սույն հոդվածը, ապրիլի 22-ի լույս 23 գիշերը աշխարհի բազմաթիվ լրատվամիջոցներով տարածվեց Շվեյցարիայի միջնորդությամբ ստորագրված հայ-թուրքական համատեղ հայտարարությունը, որով կողմերը պատրաստակամություն էին հայտնում կարգավորել երկկողմ հարաբերությունները առանց որևէ նախապայմանի: Բազմաթիվ երկրներ, ԵՄ-ը և ԱՄՆ-ը ողջունեցին և իրենց աջակցությունը հայտնեցին այս գործընթացին: ԱՄՆ-ի նախագահ Բարաք Օբաման իր ապրիլի 24-ի ուղերձում չօգտագործեց «ցեղասպանություն» եզրը, փոխարինելով այն «Մեծ եղեռն» արտահայտությամբ: Սույն հայտարարությունը միանշանակ չընդունվեց թե՛ Թուրքիայում, թե՛ Հայաստանում: Ապրիլի 27-ին տեղի ունեցած Թուրքիայի ԱԽՆ նիստում վերահաստատվեց, որ Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչմանը խոչընդոտելու ջանքերը մնում են երկրի քաղաքականության օրակարգում: Մինևույն ժամանակ Թուրքիայի քաղաքական և զինվորական բարձրաստիճան պաշտոնյաներն իրենց հայտարարություններում շարունակում են պնդել, որ Հայաստանի հետ սահմանը չի բացվի, մինչև հայկական զորքերը դուրս չբերվեն «ադրբեջանական գրավյալ տարածքներից»: Ապրիլի 25-ին տեղի ունեցավ նաև ՀՀ Անվտանգության խորհրդի նիստը: ՀՀ նախագահ Ս. Սարգսյանը հավաստիացրել է, որ շարունակելու է առանց նախապայմանների և ողջամիտ ժամկետում կարգավորել հայ-թուրքական հարաբերությունները, որ թույլ չի տա շաղկապել հայ-թուրքական հաշտեցման այդ գործընթացը և ԼՂՀ հիմնախնդրի կարգավորումը, որ ցեղասպանության խնդիրը որևէ կերպ կասկածի տակ չի դրվելու: Պաշտոնական Երևանը հավաստիացրել է նաև, որ բանակցությունների բովանդակությունը չի համապատասխանում թուրքական «Սաբահ» թերթում հրապարակված այն տեղեկատվությանը, ըստ որի «Ճանապարհային քարտեզ» փաստաթղթի հիմքում ընկած են 5 կետեր՝ Կարսի պայմանագրի ճանաչումը, սահմանի և դիվանագիտական ներկայացուցչությունների բացումը, պատմաբանների հանձնաժողովի ստեղծումը և «Ճանապար-

հային քարտեզի» վավերացումը երկու երկրների խորհրդարանների կողմից («Թուրքիան առաջին հերթին խաբելու է ինքն իրեն»․ հարցազրույց ՀՀ Արտգործնախարար Է. Նալբանդյանի հետ․-«168 ժամ», ապրիլի 28-29, 2009)։ Արձանագրենք նաև, որ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի համանախագահները իրենց համատեղ ասուլիսում (Երևան, ապրիլի 27) նշեցին, որ հայ-թուրքական հարաբերությունները և ԼՂ հակամարտության կարգավորումը առանձին գործընթացներ են, որոնք սակայն ընթանալու են զուգահեռ (Ասուլիս՝ ողջամիտ հույսերի մասին․-«168 ժամ», 28-29 ապրիլի 2009)։

Ամփոփելով նշենք, որ դժվար է մեկնաբանել մի գործընթաց, որն ընթանում է փակ և որի հետ կապված որևէ պաշտոնական փաստաթուղթ, բացառությամբ համատեղ հայտարարության, առայժմ չի գաղտնագրվել։ Բացառված չէ, որ Թուրքիան առերևույթ հանելով դարաբաղյան հարցի կարգավորման նախապայմանը բանակցությունների օրակարգից, «խաղաղարի և հաշտեցնողի» իմիջ ձեռքբերելով, կփորձի օգտագործել այն՝ արդեն առանձին հայ-ադրբեջանական կարգավորման գործընթացում։ Համենայն դեպս, առայժմ տպավորությունն այնպիսին է, որ Թուրքիան շահագրգռված է ոչ այնքան հայ-թուրքական հարաբերությունների լիարժեք կարգավորմամբ, որքան բուն բանակցությունների գործընթացը իր շահերին ծառայեցնելու նպատակով։ Ինչպես կհանգուցալուծվի սույն մտահոգիչ իրավիճակը, ցույց կտան հետագա զարգացումները։

Աղբյուրներ և գրականություն

1. Սաֆրաստյան Ռ., Թուրքիան և Կիպրոսյան հիմնախնդիրը․ «Մեծ խաղի դրվագներ»․-21-րդ դար, 2006, N2, էջ 74-79։
2. Շաքարյան Ա., Թուրքիայի դերը «Մեծ Մերձավոր Արևելք» նախագծում․-Հանրապետական, 2005, N7, էջ 29-32։
3. ABD- İran gerginliği ve Türkiye'ye etkileri.-TESSAM yayınları, Ankara, 2007.

4. Görgülü A., Turkey-Armenia Relations: a vicious circle.-TESEV publications, Istanbul, 2008.
5. Հայաստան-Թուրքիա. Բաց խոսակցություն.- Երևան, 2005:
6. Современная Турция: хроника политической жизни (2002-2006г).-Бишкек, 2006
7. Гурьев А., К итогам визита в Россию президента Турции А. Гюля.-www.iimes.ru
8. Гурьев А., О турецко-израильских отношениях.- www.iimes.ru
9. Lütem O.,Bilateral Relations between Turkey and Armenia.-Review of Armenian Studies, ASAM publications, 2008, N17, p. 7-44.
10. Safrastyan R., On Turkey's new undertaking in South Caucasus.- www.noravank.am
11. Hafizoglu R., March 29 municipal elections are day to choose between Turkey's past and future.-www.trendnews.com
12. Barrack Obama Visit provides condition for opening Turkey-Armenia border: Turkish Center for int'l Relations and Strategic Analysis Director.-www.turkishweekly.net
13. Арунова М., Турецко-иранские отношения на современном этапе.-www.iimes.ru
14. Trumpet J., Neo-Ottomanism.-www.newsbeet.com
15. Çamlıbel C., Mulling Nagorno-Karabagh knot.- www.hurriyet.com.tr
16. Караваев А., О возможности создания организации регионального взаимодействия на Южном Кавказе.-www.ia-centr.ru
17. Çelikpala M., The new battle zone for global hegemony: the Caucasus.-www.turkishdailynews.com
18. Выйти из западной геополитической ловушки: Южная Осетия, Кавказ, Армения, Карабах, Турция.-www.fondsk.ru
19. Маркедонов С., Турция возвращается на Кавказ.- www.w.3.org/Tr
20. Armenian-Turkish Negotiations: a Cause for Concern.- www.hairenik.com

21. Муркадыров Р., Баку предъявил ультиматум Анкаре.- www.zerkalo.az
22. Тарасов С., Виден ли свет в конце карабахского тоннеля.- www.regnum.ru
23. Широкий взгляд на Большой Ближний Восток.- Россия в глобальной политике, www.globalaffairs.ru
24. Дубнов В., Контрапункт в турецком марше.- www.livejournal.com
1. Akçam: Obama should recognize Genocide and Liberate Turks and Armenians.-www.hairenik.com/weekly
2. Turkey-EU: Cyprus, Sweden and Elections in 2009.- www.w3.org/Tr
3. Турция помирит США с Ираном.- www.rbc.ru
4. Laçiner S., Obama should not neglect Turkish Approach.- www.turkishweekly.net
5. Из бастуона в страну-трубопровод: взгляд из Нагорного Карабаха на перспективу открытия армяно-турецкой границы.- www.regnum.ru
6. Text: Full transcript of Mark Parris interview.-www.hurriyet.com.tr
7. Turkey's Domino Theory.- Washington Post, 21 December, 2008.

Կապեր

1. www.tbmm.gov.tr
2. www.mfa.gov.tr
3. www.zaman.com.tr
4. www.sabah.com.tr
5. www.radical.com.tr
6. www.milliyet.com.tr
7. www.CNNturk.com
8. www.regnum.ru
9. www.panarmenian.net
10. www.radioliberty.am